

Z ironijo nad diskriminacijo

Recenzija predstave IZBRISANI D.O.O.; režiser Franci Slak; scenarista Lana Bitenc, Franci Slak; igralci Snežana Alič, Mirjana Učakar, Nisveta Lovec, Irfan Beširevič, Aleksandar Todorović, Asim Škopič, Luka Hrovat; glasbenika Miha Debevec, Tine Rožanec; kostumografinja Bjanka Ursulov; premiera 26. februarja 2007.

Predstava »Izbrisani d.o.o.« je bila do zdaj dvakrat odigrana na tednu izbrisanih, nizu prireditelj, ki so konec februarja 2007 zaznamovale petnajstletnico izbrisa, enega bolj neslavnih in dolgo zamolčanih »uspehov« aktualne slovenske »zgodbe o uspehu«. Premiera je bila na ogled v nabito polni dvorani Socialnega centra v zaskvotirani tovarni Rog. Zgodba je tipična tragikomedija, bolj slednja kot prva: vrti se okoli smrti enega izmed izbrisanih, ki ga ne morejo pokopati, ker pač nima dokumentov in torej uradno ni nikoli obstajal, pa ga prodajo »po kosih« za organe v Italijo, obenem pa iščejo tastove prihranke, ki so bili všiti v njegovo obleko, ki jo snaha pokoplje skupaj s kremiranim možem: po vseh peripetijah le najdejo obleko in v njej skriti denar, toda zaman, kajti tolarji so zdaj že ničvredni. Predstava je začinjena z elementi situacijske komedije, aluzij na polpreteklo in aktualno dogajanje (v posmeh bedastočam ekonomske propagande je geslo podjetja naslednje: *Kar želite, se zgodí, Vse storimo en, dva, tri, Pa še kar poceni bo, mi smo Izbrisani de-o-o*), nizom burlesknh likov (recimo mesarja z doktoratom, odrezave uradnice, tasta z življenjsko zgodbo kakšnega Broj 1 iz Alana Forda, mrtveca, čigar ime so vsi pozabili in je dejansko dvakrat izbrisan, tipičnega malega podjetnika ipd.) in seveda z

obvezno uporabo sočne t. i. »jugoslovenščine« (oziroma »srboslovenščine« ali »čefurščine«, žal za to obliko jezikovnega sinkretizma še nimamo izraza).

V celoti gledano je predstava prepričljiva in je naletela na navdušen odziv občinstva iz dveh povezanih razlogov. Prvi je neposrednost, iskrenost in spontanost amaterskega gledališča (in po drugi strani prav tako uličnega gledališča, katerega nekaj elementov je prevzela), bahtinovska karnevalskost, v kateri imajo prav napake, šum, preprostosti, improvizacije, nerodnosti, nedoslednosti, pozabljanja teksta – se pravi vse tisto, česar zagovorniki »pravega teatra« ne trpijo – največjo vrednost. Med gledalci tako ni bilo ljubljanskega gledališkega občinstva, abonentov povečini vase zaprtih gledaliških sporedov, tipa teatra torej, ki je povečini namenjen samemu sebi in ki načrtno razume in izkorišča intimizem in »čistost« umetnosti za odpoved refleksiji in angažmaju v svetu okoli sebe.

In prav to je drugi razlog za tako pozitiven sprejem te predstave. Samo sproščeni amaterizem ni zadosten razlog. Bistvo predstave je njeno kreativno protislovje: igralke in igralci pravzaprav igrajo sami sebe; šele njihova izzvzetost, dobesedno izbrisanost iz slovenske družbe jim je omogočila, da lahko delajo politični art v tej isti družbi. V njej so tudi sami, dejansko izbrisani takrat pozimi 1992 predstavljali svojo usodo in usodo mnogih v sami publikli (nehote sem se spomnil primerov iz zgodnjega sovjetskega filma, recimo Eisensteinovega »Oktobra«, v katerem so dejansko sodelovali tudi udeleženci revolucionarnega prevrata, recimo juriša na Zimski dvorec). Tragedijo izbrisa so lahko le oni, s svojim nastopanjem obrnili v kredibilno komedijo, osebno v politično. Drugače rečeno, sami sarkastično obrnejo položaj sebi v prid (tako da postane izbris konec koncev nekaj pozitivnega: Boss v 2. prizoru pravi – *Danes je zelo popularno, če si neviden, anonimen, izbrisan. Veliko jih je, ki bi radi bili nevidni, pa ne morejo biti! Imajo cel kup dokumentov, pogodb, kreditov, kartic ... Neumnost! Živimo*

v času, ko nas vsak trenutek lahko popolnoma kontrolirajo. Zakaj bi jim to dovolili? Človek brez identitete, to je prava stvar! Od nikogar odvisen, nihče ga ne kontrolira, to je – svoboden človek!). Sama postavitev predstave – brechtovsko kratki prizori, glasbeni intervali, nenehno prekinjanje odrske iluzije, kabaretni vložki, da ne omenjam improviziranja, medklicev iz režije in šepetalnice, ki je zasedala pol odra – je vso to doživetost in ironijo le še poudarila. V tem smislu nadaljuje bogato tradicijo slovenskih medvojnih in povojnih agitk, torej kratkih propagandističnih predstav z motiviko protifašističnega boja (v katerih so imeli ves čas probleme z rekrutiranjem igralcev za like okupatorjev in v katerih so morali slednji včasih bežati z odra zaradi razjarjenega občinstva).

Ustvarjalke in ustvarjalci predstave »Izbrisani d.o.o.« so na najboljši mogoči način odprli zelo pomembno vprašanje slovenskemu umetniškemu svetu in kulturi nasploh: Kje je družbeno-kritična, aktivna, angažirana umetnost in kultura, »artvizem«? Kje so bodice aroganci vladajočih in dominantnih diskurzov? Kje je ponujanje alternativ obstoječemu? Kje je, če se vrnem na odre, slovenski politični teater? Kultura in umetnost pri nas, gledališče pa še posebno (z nekaj izjemami, kot so Monospolno gledališče, Trotamora iz avstrijske Koroške, Dejmo stisni teater, pa Hrvatinove predstave), se žal skorajda ne odzivajo na družbene izzive časa, ki ga preživljamo. Z redkimi, a še kako dobrodošlimi izjemami umetniki skoraj ne problematizirajo bistvenih dilem in sistemsko vkalkuliranih in povzročenih družbenih krivic sodobnosti: patriarhalizma, seksizma, homofobije, šovinizmov, klerikalizma, militarizma, najrazličnejših ekskluzivizmov, medijskega stupidizma in samoumevnosti različnih kulturnih norm. (Tipičen primer takšnega hermetizma je recimo zadnji triennale slovenske likovne U3 v Moderni galeriji.) Protagonisti te predstave pa storijo ravno to: z inteligentnim in duhovitim pristopom se učinkovito lotevajo pravih družbenih vprašanj in le upati je, da

bodo – z morebitno turnejo, ki bi jim jo zelo priporočil – s tem k podobni ustvarjalnosti spodbudili tudi druge.

Mirt Komel

Zradirani (Rubbed out)

Dokumentarni film (45')
avtorja Dimitarja Anakieva, 2004

Kratki dokumentarni film »Zradirani« se začne dokumentarno v pravem pomenu besede, kajti dokument (sklep slovenske vlade iz leta 1992) je bil tisti, ki je iz nekega drugega dokumenta (registra stalnih prebivalcev) »zradiral« 18.305 stalnih prebivalcev. Medtem ko se je vladni sklep iz črke na papirju prelevil v utišani glas tistih, ki jih je »izbrisal«, pa se ta dokumentarni film angažira, da razmerja obrne, da naredi glas utišanih ponovno slišan.

Začne se tako: »26. februarja 1992 je slovenska vlada zradirala 18.305 ljudi iz registra stalnih prebivalcev. Deset let pozneje je Aleksandar Todorović ustanovil Društvo izbranih prebivalcev Slovenije in začel boj za njihove pravice.« Toda medtem ko je začetek dokumentarca še »dokumentaren«, vključno s prvimi prizori, ki sledijo, ko gledalec izve formalne postopke, s katerimi je slovenska vlada izvršila svoj sklep, je nadaljevanje vse prej kot dokumentarno, ampak filmsko v pravem pomenu besede in onkraj nje. Kajti film o izbranih, o času, ko so se zradirani ljudje šele začeli združevati in ugotavljati, kaj se jim je pravzaprav zgodilo, govori več kot le zgodbe o teh ljudeh, govori tragično realnost, v kateri so se znašli izbrisani, in govori jo skozi njihove besede, prikazuje jo skozi njihove oči, tako da